

A MAGYAR—LENGYEL TÖRTÉNÉS SZEGYES BIZOTTSÁG TUDOMÁNYOS ÜLÉSE A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM 50. ÉVFORDULÓJÁRA*

Budapest, 1967 október 18.

A LEAGYEL MUNKÁSMOZGALOM AZ OKTÓBERI FORRADALOM TÜKRÉBEN

FELIX TYCH

A lengyel munkásmozgalomnak az októberi forradalommal kapcsolatban tanúsított magatartása az 1917—1920-as évek lengyel politikai életének egyik problémája volt. A későbbi időszakokban is állandóan aktuális próbaköve maradt ez a kérdés a munkásmozgalom különböző irányzataiban kifejeződő, az időszerű európai és világpolitikai problémákra vonatkozó nézeteknek, ideológiai álláspontoknak. Ebben a cikkben csupán azzal a kérdéssel foglalkozom, hogyan alakult a lengyel munkáspártoknak az októberi forradalommal kapcsolatos állásfoglalása a győzelemért és a forradalom megerősítéséért folyó harc döntő éveiben, tehát az 1917—1919-es időszakban.

Ezt a kérdést több szempontból lehet tanulmányozni. Lehet — mint már említettem — úgy kezelni, mint a lengyel munkásmozgalom meghatározott áramlata viszonyának a próbakövet az orosz forradalomhoz, mint igen nagy jelentőségű külső jelenséghez. Ennek lényeges részét képezi a lengyel szocialista baloldal képviselőinek az oroszországi forradalomban és polgárháborúban való — gyakorlati és közismerten jelentős — részvétele. De lényegét tekintve ez mindenekelőtt a saját országban végbemenő társadalmi és szociális változásokhoz való meghatározott viszony, állásfoglalás megnyilvánulásának a kérdése.

Lengyel viszonyok között az októberi forradalommal kapcsolatos állásfoglalásnak ez a — mintegy belső — oldala annál is jelentősebb, mivel Lengyelország függetlenségének az ügye a legszorosabban összefonódott az orosz forradalom sorsával. Az ellenforradalmi erők oroszországi győzelme ugyanis azt is jelenthette volna, hogy nem sikerül Lengyelországnak legnagyobb elnyomója uralma alól felszabadulni. Másrészt az a tény, hogy Lengyelország nemcsak közvetlen szomszédja volt a forradalmi Oroszországnak, hanem ezen túlmenően olyan szomszédja, amely egy olyan országtól választotta el, amelyhez különösen 1918. novemberétől, de már korábban is az a döntő reményt fűzte a forradalmi Oroszországnak, hogy sikerül felszámolni az októberi forradalom

* A tudományos ülés anyagát teljes terjedelmében közöljük.

elszigeteltségét és a forradalmat Európára kiterjeszteni. Németországról van szó. A barrikádok mindkét oldalán az a meggyőződés élt az emberekben: Lengyelország politikai arculatától függ, hogy az oroszországi forradalom átterjed-e Európa többi részére, tehát hídként fog-e szerepelni, vagy mint gát, amely elválasztja a forradalmi Oroszországot nyugattól, elsősorban Németországtól.

Rendkívül fontos, a korabeliek politikai gondolkodását befolyásoló tényező volt annak a körülménynek „fizikai” és pszichológiai következménye, hogy Lengyelország legnagyobb része — a Lengyel Királyság — már több mint egy évszázada, egész 1915-ig bezárólag orosz uralom alatt állott és integráns részét képezte az utóbbi 50 év orosz birodalmának. Ezek a kötöttségek többek között magukkal hozták azt is, hogy az októberi forradalom kitörésének pillanatában néhány millió lengyel volt található Oroszországban. Ehhez számítható az az egy milliónál több menekült és kitelepített, akiknek el kellett hagyniok a németek által a háborúban elfoglalt területeket, továbbá a cári adatok alapján mintegy 400 ezer személyt tett ki az un. ipari-emigráció és kb. 600 ezer katona és tiszt rekedt Oroszországban, mint a cári hadsereg tagja s legalább 100 ezer főnyi lengyel hadifogoly az osztrák és német hadseregből. Ha ezekhez még hozzávesszük azokat a lengyeleket, akik Lengyelország korábbi keleti határvidékén éltek (1,4 millió a hivatalos cári adatok szerint, ugyanakkor a két világháború közötti lengyel kutatók számításai ennek mintegy kétszeresét állapították meg), 3,5 milliós számot kapunk, amely az akkori lengyel nép összlétszámának majdnem 20 százaléka.

Már maga ez a tény bizonyítja, hogy a lengyel nép és következőképp a lengyel munkás pártok nem tekinthették az októberi forradalmat külső jelenségnek.

Az akkori idők lengyel munkásmozgalmában szorosabb értelemben véve három alapvető párt működött. Ezek közül kettő az 1894-ban alapított Lengyel Királyság és Litvánia Szociáldemokráciája (SDKPiL), amelynek ideológusa Rosa Luxemburg volt, valamint az 1892-ben megalapított Lengyel Szocialista Párt bomlásával 1906-ban létrejött Lengyel Szocialista Párt-Baloldal (PPS — Baloldal) a forradalmi baloldalt képezte. A harmadik párt a Lengyel Szocialista Párt (PPS) volt, amely ebben az időszakban még mindig — a véleménykülönbségek ellenére — Józef Pilsudski személyébe helyezte minden reményét, jóllehet ő már évek óta sem formálisan, sem ténylegesen nem tartozott ehhez a párthoz.

Már az oroszországi februári forradalom is úgy köszöntött a lengyel szociáldemokratákra és a szocialista baloldalra, mint azon jóslatuknak a valóraválása, hogy az orosz munkások megdöntik a cárizmus hatalmát. Az SDKPiL éppúgy, mint a PPS-Baloldal tisztában volt azzal 1917 márciusában, hogy „a cárizmus feletti győzelem a forradalom első aktusa; hogy most két erő áll szemben egymással: a burzsoázia és a proletariátus, s köztük kíméletlen

harcok kezdődnek. Tisztán látták a februári forradalom nemzetközi jelentőségét is.”¹

A februári forradalomtól a lengyel szocialista baloldal a háborúból vezető forradalmi kiút megvalósítását várta nemcsak az orosz, hanem az európai proletariátus számára is. Ezt a kiutat népszerűsítette a világkonfliktus kezdetén a zimmerwaldi mozgalomban is, amelynek aktív résztvevője volt. Érthető azonban, hogy 1917 előtt egy ilyen változás perspektíváinak a megvalósítása távoli feladatnak tűnt. Most azonban ez a politikai folyamat jelszavakból valóssággá kezdett válni. Igaz — egyelőre egy országra korlátozódott —, de ebben az eseményben már benne foglaltatott a forradalom áttérjedésének ígérete más — háborút viselő — országokra is.

Azok a lengyelek, akik Oroszországban voltak, aktívan bekapcsolódtak az eseményekbe. A februári forradalom után a lengyel politikai csoportosulások törvényes ténykedést fejtettek ki. Majdnem minden nagyobb ipari központban létrehozták az SDKPiL, a PPS-Baloldal és a PPS szervezeteit. Ezek maguk köré gyűjtötték a lengyel kitelepített munkásokat, emigránsokat, illetve korábbi kiutasítottakat és a cárizmus politikai foglyait. Az orosz munkásokkal közösen vezették a háború befejezésére irányuló harcot, a tömegek forradalmi vívmányai megvédésére.

Úgy látszott ugyanis, az eredeti reményekkel ellentétben, hogy a cárizmus bukása egymagában még nem elég ahhoz, hogy a háborúnak a közeli jövőben véget vessenek.

A lengyel szocialista baloldal háborúval szembeni magatartásának legfontosabb elemét azzal a rövid és velős jelszóval lehetne kifejezni, amelyet ebben az időben az SDKPiL igen aktívan terjesztett: „Saját hazádban keresd az ellenséget!” Mint ismeretes, a bolsevikok ugyanezen az állásponton voltak. Ez azt jelentette, hogy a proletariátus a harcoló imperialista csoportokba semmi reményt nem fektethet, hanem saját önálló nemzeti és nemzetközi politikát kell megvalósítania: mindenekelőtt „saját” nemzeti burzsoáziája ellen kell harcot folytatni. Erre a „belső” harcra irányuló együttes erőfeszítéseknek az imperialista burzsoázia vereségéhez, és — következésképp — a háború befejezéséhez kell vezetnie. A forradalmon keresztül vezet a proletariátus számára az út a háború végéhez — ez volt az az alapvető politikai alapelv, amelyre a nemzetközi szocialista baloldal és a hozzátartozó SDKPiL és a PPS-Baloldala támaszkodott.

Az SDKPiL mellett a néptömegeknek a világháborúból való forradalmi kitörése útján egy sor problémát meg akart oldani: így a tartós béke kérdését, valamint a hatalomnak a munkásosztály által történő megszerzését és a nemzeti elnyomás felszámolását. Egyszóval: az izzó szociális és politikai konfliktusok összességének megoldását képzelte el. Az európai forradalomnak és a követ-

¹ Az oroszországi forradalom — „Nasza Trybuna” 1917. III. 2-i 10. száma. Hasonló értékeléseket találunk a PPS-Baloldal sajtójában is.

keztében létrejövő győztes proletárdiktatúrának kellett volna valamiféleképpen ezt az univerzális gyógyhatást kifejtenie.

Meg kell mondani, hogy a PPS-Baloldal ezekben a kérdésekben, legalábbis 1917-ig, nem volt ilyen kategorikus. Reálisan vette figyelembe a helyzet további fejlődésére vonatkozólag azt a változatot, hogy Lengyelországban a munkásosztály még nem rendelkezik elég erővel ahhoz, hogy a hatalmat közvetlenül át tudja venni. A forradalmi proletariátus elé a harc azon szakaszának perspektíváját állította, amely „olyan kapcsolatokot teremt a népek között, amelyek az osztályharc fejlődése szempontjából a legelőnyösebbek”, és felkészítik a proletariátust a harcra, „az országnak az imperializmus karmaiból való felszabadításáért, a proletariátus osztályharcra követelményeinek megfelelő politikai és nemzeti szabadságáért, az önállóság biztosításáért.”²

Más szavakkal: előre látták, hogy a harc — a kevésbé kedvező belső és külső viszonyok miatt — még nem tudna elvezetni a szocializmushoz, hanem az ország általános társadalmi demokratizálódását és nemzeti önállóságát eredményezné, kiinduló pontul szolgálna a további, ezúttal már a proletariátus hatalmának megszerzésére irányuló osztályharcoknak. Ezért az álláspontért az SDKPiL a legelőnyösebbnek ítélte a PPS-Baloldalt, mivel az egyértelműen és kizárólag a proletárforradalom közvetlen győzelmének álláspontjára helyezkedett.

Az SDKPiL ezen állásfoglalásának, amely semmiféle közbeeső szakaszt nem ismert el a proletárforradalomtól kívül, s amely állásponthoz 1917 végén a PPS-Baloldal is egyre világosabban közeledett és a későbbiek során is jellemző volt Lengyelország Kommunista Munkáspártja (KPRP) fennállása első éveinek taktikai fő irányvonalára — a forrását, tehát nem szabad csak a lengyel szocializmus vagy kommunizmus baloldali szárnya forradalmi perspektíváinak túl optimista, egyoldalú értékelésében keresni.

Nagymértékben hozzájárultak ugyanis ennek az álláspontnak a kialakításához annak a nagy izgalomnak pszichológiai és politikai következményei, amelyet a háború és az általa előidézett és emberek milliói által átélt szenvedések idéztek elő. A lengyel forradalmi baloldal minden érvelésében megtaláljuk ugyanis azt a kitétel, hogyha a burzsoáziának sikerül a hatalmat megtartania, azaz, ha a proletariátusnak nem sikerül őket levernie, az emberiséget a jövőben is sokmillió emberélet hasonló kiirtása fenyegeti. Ennek az érvek gyakori használatát semmiesetre sem kell a háborúban meggyötört tömegek serkentését szolgáló agitációs mesterfogásnak tekinteni. Ez az érvelés az akkori szocialista baloldal vezető személyiségeinek legmélyebb meggyőződéséből származott. Ezért — nézetük szerint — a proletárforradalom szükségessége nemcsak a munkásosztály társadalmi érdekeit képviselte, hanem éppúgy hivatott volt az emberiséget egy újabb háborús katasztrófától megvédeni.

² Trzy konferencje. (Három értekezéslet.) „Robotnik”, 1918. II. 238. sz.

S ha a PPS esetében a februári forradalom válságba juttatta azokat a már kialakult politikai alapelveket, amelyek arra a véleményre épültek, hogy a háború csak a nagyhatalmak közötti hatalmi harc és az is marad, s hogy a lengyel népnek és a lengyel munkásosztálynak előnyösebb lett volna a Központi Hatalmak blokkját támogatni, mint Oroszország oldalára állni, most, a februári oroszországi forradalom után megmutatkozott, hogy az orosz események egy olyan új döntő tényezőt alkottak, amely a háború utáni Európa politikai térképét és ennek a térképnek társadalmi jellegét döntő mértékben befolyásolni tudta. S ez a tényező forradalmi mozgalom volt — és nem a nagyhatalmak hatalmi versengései. Már maga a februári forradalom kitörése Oroszországban is kellett, hogy a PPS eddigi elképzeléseit módosítsa; ennek nyomában haladt a munkásosztálynak egyre erősödő, az események és a mind jobban elnyúló háború hatása alatti radikalizálódása.

A PPS tehát — nagyrészt e tényezők hatására — kezdett eltávolodni eddigi, a Központi Hatalmak felé történő orientációjától. Németország vagy Ausztria támogatása — és ebben a PPS korábban sem kételkedett — nem biztosította a három, különböző uralom alatt álló lengyel terület újraegyesítését, mint ahogy a teljes függetlenség megszerzését sem. Abban az esetben azonban, ha a forradalomról lemondanak, nem volt más perspektívájuk. Csak 1917 februárja után fogadja el a PPS az egyesített, független Lengyelország jelszót. A párt vezetősége azonban a jövő társadalmi rendjét másként látta, mint a forradalmasított tömege. Demokratikus, parlamentáris köztársaságot, alapjában véve tehát egy polgári köztársaságot képzeltek el. Ami a PPS-nek az oroszországi helyzetre, 1917. februárja és októbere közötti időszakra vonatkozó elképzeléseit illeti — megállapítható, hogy a mensevikok vagy az esszerek gondolatvilága ideológiailag közelebb állt ehhez a párthoz, mint a bolsevikoké. A bolsevikoknak a függetlenségre vonatkozó pozitív állásfoglalása, az a tény, hogy alapjában véve ez volt Oroszország egyetlen olyan pártja, amely évek óta hirdette Lengyelországnak azt a jogát, hogy elszakadhat az orosz birodalomtól, s hogy joga van a teljes függetlenséghez, azt eredményezte, hogy a bolsevikok a PPS vezetősége nagy részének rokonszenvét élvezték.

Az októberi forradalom győzelmének hírért az SDKPiL és a PPS-Baloldal lelkesedéssel fogadták. Az egyik felhívás, amelyet a SDKPiL vezetősége a Petrográdból érkező első hírek hatására tett közzé, a párt teljes és maradék nélküli szolidaritását fejezi ki az oroszországi proletár forradalommal, mely „a szocializmusért folyó kérélelhetetlen és döntő harchoz” mutatja az utat.³

A PPS-Baloldal 1917. decemberi pártkonferencián elfogadott határozathozatalban teljesen és maradéktalanul szolidárisnak vallotta magát az októberi forradalommal. „Minden kizsákmányolt és minden elnyomott remé-

³ Az SDKPiL vezetőségének felhívása: „Die Revolution des Proletariats in Russland, Varsó, 1917. XI. — az „SDKPiL, Materialy i Dokumenty, 1914—1918”-ból, 236—237. l.

nye az orosz munkások győztes harcához fűződik” — írta a „Robotnik”, a PPS-Baloldal lapja.⁴

Mindkét párt abból indult ki politikai reményeiben, hogy az oroszországi proletariátus hatalmának a fenntartása megveti az európai szocialista fordulat alapjait. „A különböző államok és országok munkásainak nem szabad elfelejteni, hogy az orosz forradalom saját ügyük, s hogy bukása az összmunkásmozgalmak egy olyan vereségét jelentené, amelyet soha többé nem lehetne jóvátenni.”⁵ A PPS — a munkástömegek további radikalizálódásának, az orosz munkásmozgalom, a forradalmi mozgalmak iránti növekvő szimpátiájának hatására (melyet különösen az 1918 januárja után a forradalmi Oroszországból hazatérők tábora erősített), valamint a bolsevikoknak Lengyelország függetlenségével kapcsolatos állásfoglalása következtében — az októberi forradalmat több-kevésbé jóakaratólag szemlélte. Természetesen ez az állásfoglalás nem volt egységes, mint ahogy maga a PPS sem volt egységes. Egyébként a PPS értékelése szerint az októberi forradalom orosz belső ügy volt, amely Lengyelország függetlensége szempontjából pozitív következtetést vont maga után; egész másként értékelték azonban az októberi forradalmat, amikor arról volt szó, hogy az októberi forradalom mint forradalmi példa szerepel Lengyelország és Európa munkásosztályai szemében, mint a proletariátus hatalomátvételének kezdete földrészünkön és az egész világon.

A PPS jobb szárnyában és centrumában az esetleges jóindulatú hozzáállás az októberi forradalomhoz csupán a bolsevikoknak a lengyel kérdésben elfoglalt álláspontjából következett; a szovjethatalom volt ugyanis az első olyan orosz kormány, amely következetesen elismerte Lengyelországnak a független létre vonatkozó jogát. Egyértelműen ellenséges volt azonban ezeknek a köröknek az októberi forradalommal kapcsolatos állásfoglalása amint arról mint a lengyelországi munkástömegek aktuális példaképéről beszéltek. Egyébként egyáltalán nem hittek abban, hogy sikerülni fog a bolsevikoknak a hatalmat hosszabb ideig a kezükben tartani.

Nem így a PPS balszárnya. Ez ugyanis az SDKPiL-hez és a PPS-Baloldal-hoz hasonlóan nem úgy tekintette az októberi forradalmat, mint az oroszok belügyét, hanem mint az európai forradalom, — a lengyel proletárok számára is megszerezhető — hatalomért folyó harc kezdetét. Ha a PPS balszárnya programjában nem azonosította magát teljesen az SDKPiL-lel és a PPS Baloddallal (és később e két párt egyesítése után a Lengyelországi Kommunista Munkáspárttal — KPRP), ennek oka nem annyira a társadalmi követelésekben mutatkozó különbségek voltak, hanem inkább a nemzeti kérdés megoldására vonatkozó eltérő nézetekben, pontosabban tehát Lengyelország függetlenségére vonatkozó nézetkülönbségekben keresendő. Míg az SDKPiL és a PPS-

⁴ Rewolucja rosyjska w walce z reakcją. Robotnik, 238. sz. 1918. II.

⁵ Uo.

Baloldal saját országában egyelőre csak politikai nyilatkozataiban, s abban tudott támogatást nyújtani az oroszországi forradalomnak, hogy a lengyel munkásokat forradalmi akciók szervezésére ösztönözte, az SDKPiL-nek és a PPS-Baloldalnak számos olyan tagja és aktivistája volt, akinek módja nyílt támogatását Oroszországban közvetlen tettekben is kifejezésre juttatnia. Az Oroszországban tartózkodó PPS tagok jelentős része is aktívan támogatta a forradalom ügyét, jóllehet a pártvezetőség direktívái „semlegesség”-et írtak elő a forradalommal, az „oroszok belső” ügyével szemben. Az akkoriban Oroszországban működő szocialista csoportok között (mint a többi nem-orosz munkáspártban is) a lengyel szociáldemokraták voltak azok, akik a novemberi forradalomban legaktívabb szerepet játszottak. Ezt azon politikai kulcspozíciók is bizonyítják, amelyeket a lengyelek az októberi forradalom során és a védelemért folyó harc időszakában betöltöttek.

E tény alátámasztására a jelenleg sajtó alatt levő, „Księga Polaków uczestników Rewolucji Październikowej” („Könyv az októberi forradalomban résztvett lengyelekről”) szemléletes képet fest. Joggal vagyunk büszkéek a lengyeleknek a Párizsi Kommunben való részvételére is. De mennyivel hatalmasabb volt tömegét tekintve a lengyeleknek az orosz Októberben való részvétele! A lengyelek részt vettek a petrográdi Téli palota és a moszkvai Kreml elleni rohamban, sokan közülük a Balti-, illetve a Fekete-tengeri Flotta matrózai voltak, akik a forradalom fegyveres élcsapatát képezték, részt vettek a fiatal Szovjetország legnagyobb ütközeteiben, 1918-ban Pszkovban harcoltak, 1919-ben Caricinben és 1920-ban Krímben. Közismertek azoknak a kiváló lengyel forradalmároknak nevei, akik a forradalomban részt vettek mint pl. Feliks Dzierżyński, aki tagja volt a felkelést irányító pártközpontnak és a forradalmi hadi bizottságnak; Bronislaw Wesołowski — a bolsevikok központi bizottsága titkárságának tagja; Franciszek Grzelszczak — a Tanácsok Végrehajtóbizottsága központjának tagja; Stanislaw Pestkowski — a nemzeti kérdéseket intéző népbiztosságnak tagja. A lengyelek képviselték magukat az ukrajnai Kommunista Párt irányításában; említsük meg közülük Stanislaw Kosior és Feliks Kon nevét; a Vörös Hadseregben a vezetők között találjuk többek között Michal Lewandowskit, aki a 9. és 11. hadseregek parancsnoka volt, vagy ott van Romuald Muklewicz, a szovjet tengerészet későbbi főparancsnoka, vagy akár Bronislaw Bortnowski, aki a szovjet törzskarban működött. Vezetők voltak a forradalom olyan szervezeteiben mint az Ellenforradalom és Szabotázs elleni harc Rendkívüli Bizottsága (Feliks Dzierżyński, Józef Unszlicht, Stanislaw Messing), nevük ott sorakozik a szovjet diplomácia úttörői között (Julian Marchlewski, Pawel Łapiński, Stefan Bratman-Brodowski és sokan mások). Mások a gazdasági és pénzügyi apparátus vezetői állásait foglalták el (többek között Jakub Hanecki és Mieczyslaw Broński), illetve a szovjet igazságszolgáltatást szolgálták (Mieczyslaw Kozłowski és Stanislaw Piławski), voltak, akik a vasútüggyel foglalkoztak, mint például az igen tevékeny Adam

Bardziński, a szociális juttatások területén pedig Stanislaw Budzyński, moszkvai népbiztos tűnt ki. A Szovjet Távirati Irodát fennállása első pillanatától kezdve Jakub Dolecki, az SDKPiL egyik aktivistája vezette. Fehéroroszország belügyeinek népbiztosa Stanislaw Mertens volt, a fehéroroszországi vörös partizánok harcának élén Németország ellen Adam Kaczorowski-Słaswiński állott. Krímben Jan Tarwaczki a központi végrehajtóbizottság tagjaként tevékenykedett. Azerbejdzsánban pedig Jan Godlewski, a távoli Turkesztánban Władysław Figielski állott a Népbiztosok Tanácsa élén.

Lengyel forradalmi ezredek alakultak, amelyek hősiesen harcoltak az októberi forradalom győzelméért. Ezen ismert neveken túl a különböző források még más százak és ezrek, kevésbé ismertek nevét juttatta birtokunkba. Sokan közülük a későbbiek során is a Szovjetunióban maradtak, és a Szovjetunió szocialista felépítésében odaadással vettek részt. A fehéroroszországi Népbiztosok Tanácsa helyettes elnökei Waclaw Bogucki és Stefan Heltman voltak, a Szovjetunió munkaügyi népbiztosa Antoni Cichoń, Fehér-Oroszország mezőgazdasági népbiztosa Kazimierz Bieusek.

Egy 1917. végén kiadott programszerű broszúrában „Rewolucja i wojna” („Forradalom és háború”) elvtársainak ezt az oroszországi ténykedését az SDKPiL vezetősége úgy jellemezte, hogy az már messze túlment magatartásuk pusztá helyeslésénél. Ez a megfogalmazás ugyanis a bolsevikok taktikájával való teljes *azonosulást* jelentette.⁶

Ezzel szemben sokkal bonyolultabban alakult a PPS-Baloldal helyzete, a pártnak mind a lengyel, mind — és különösképpen — az oroszországi szervezeteiben.

Ez utóbbi szervezet vezetősége ugyanis a proletárforradalom ügyét önmagában támogatta, de az első időkben Oroszországban nem állt a bolsevikok oldalára, taktikájukra vonatkozóan számos észrevétele volt, s a mensevikek balszárnyához, az úgynevezett mensevik-nemzetköziekhez csatlakozott, akik Martov vezetése alatt álltak.

Vezetőségük ilyen jellegű beállítottsága ellenére is a PPS-Baloldal szervezett csoportjainak többsége Oroszországban a bolsevikok oldalára állt, és részt vett a bolsevik párt tevékenységében.

A párt vezetősége 1918. novemberében többé kevésbé leküzdi a bolsevikok taktikájával szembeni fenntartását és utasítja szervezeteit, hogy csatlakozzanak a bolsevik párthoz.

De az SDKPiL oroszországi és lengyelországi szervezetei is távol voltak attól, hogy teljes legyen az összhang az októberi forradalom taktikájára vonatkozó nézetekben. Ez akkor mutatkozott csak meg, amikor a breszt-litovszki béke és a forradalmi háborúhoz való viszony kérdése aktuálissá vált.

⁶ Rewolucja i wojna. („Forradalom és háború”), 1. sz., az SDKPiL vezetőségének kiadásában. (Varsó, 1917. XII.) 7. l.

Az SDKPiL-nek ezek az októberi forradalomban tanúsított bolsevik politika kérdéseivel kapcsolatos véleménykülönbségei és taktikai megfontolásai mindenekelőtt azokat a vitás kérdéseket érintették, melyeket Rosa Luxemburg, a párt vezető ideológusa vetett fel 1918-ban az októberi forradalomra vonatkozó közismert megállapításai során.

A hatalomnak Oroszországban a bolsevikok által történt átvétele; az az út és mód, ahogyan vezetésük alatt kialakult a proletárdiktatúra; a társadalomgazdasági feltételek létrejöttének kérdése egy olyan országban, ahol a hatalmat először vették át proletárok; valamint a forradalom további perspektívái olyan problémák voltak, amelyek a nemzetközi és a lengyel szocialista baloldal elvi elemzésének tárgyát kellett, hogy képezzék. Mindazok a kérdések idetartoztak, melyek egy ilyen nagyméretű esemény szempontjából elengedhetetlenül fontosak voltak, hiszen a marxista, a szocialista forradalomra vonatkozó teóriáról és annak gyakorlati megvalósulásáról volt szó. Az a gyakorlat azonban, amely az akkori Oroszországban megvalósult, számos jelentős, helyenként éppen alapvető módosítást követelt az addigi elképzelésekhez, prognózisokhoz a még a jövőben végbemenő szocialista forradalomra vonatkozó stratégiai és taktikai témákhoz képest.

Ezek a kérdések, amelyek akkoriban a bolsevikoknak az októberi forradalomban alkalmazott taktikájával kapcsolatban a lengyel szocialista baloldal egyes képviselőinél jelentkeztek, négy alapvető kérdéskomplexumba sűrítethetők, melyek mindegyike még egy sor pótlólagos, alárendelt problémára oszlik.

1. Helyes volt-e, hogy a forradalmi proletáriátus képviselői egy olyan országban ragadták magukhoz a hatalmat, mint Oroszország, tehát ott, ahol a proletáriátus a túlnyomóan paraszti népességű lakosság csekély kisebbségét képezte;

2. a hatalmat gyakorló bolsevikoknak a lakosság többségét kitevő parasztsággal szembeni politikája;

3. az a kérdéskomplexum, melyet közös néven „*A proletáriátus diktatúrája és a demokrácia*” címszó alatt lehetne tárgyalni, valamint az ezzel kapcsolatos, a forradalmi terrorra és az Alkotmányozó Gyűlésre vonatkozó kérdések;

4. és végezetül az Októberi Forradalom *perspektívájának döntő* problémája elszigetelődésének megakadályozása. Ezzel a kérdéssel a legszorosabb mértékben összekapcsolódnak a következők: a) Különbéke kötése a forradalmi Oroszország és az imperialista német kormány között (a breszt-litovszki szerződés); b) a forradalmi háború.

Lengyel viszonyok között (jóllehet ez a kérdés természetesen nemcsak Lengyelországot érintette) még egy jelentős probléma jelentkezett: az októberi forradalom és a népek önrendelkezési joga.

Az orosz Októberhez való viszony kiindulópontja tehát az a kérdés volt: *hogyan, milyen társadalmi és politikai viszonyok között* tud egy szocialistának tekinthető forradalom kibontakozni.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a marxista irodalom — mind elméleti műveiben, mind pedig népszerű brosúráiban és propaganda cikkeiben — sok évtizeden át, egész 1917-ig azt a nézetet vallotta, hogy a szocialista forradalom csak akkor válik lehetővé, hogyha a kapitalizmus fejlődési folyamata elérkezik egy olyan társadalmi polarizációhoz, melyben az egyik póluson a kapitalisták kis csoportja, a másikon pedig a nép, a proletáriátus elnyomó többsége áll. „A marxizmusból mechanikus számtanpéldát csináltak”, írja 1918-ban Karl Radek teljes iróniával.⁷ Elvben azonban elvetették azt a gondolatot, hogy a szocializmus egy olyan országban győzhet, ahol a parasztság a népesség döntő részét teszi ki, és melyben a kapitalizmus még nem bontakozott ki teljes egészében.

Az októberi forradalom helyeslése, — figyelembevételével, hogy Oroszország győzni tudott annak ellenére, hogy igen messze állt a szociáldemokratáknak eddigi, egy olyan ország struktúrájára vonatkozó elképzeléseitől, melyben a szocialista forradalom győzelemre vihethető — eltért ettől, s a szocialisták — de nemcsak a lengyel szocialisták — eddigi nézeteiben jelentős ideológiai törést hozott.

Ismeretes, hogy mind az oroszországi mensevikek, mind pedig a nyugat-európai szociáldemokrácia jobb szárnya, valamint a centristák képviselői, mint Kautsky is, azon a véleményen voltak, hogy nem kellett volna a proletáriátusnak a gazdaságilag elmaradott Oroszországban a hatalmat magához ragadnia.

Véleményük szerint tehát az orosz forradalomnak a cárizmus megdöntése után a polgári demokratikus átalakulás szakaszában meg kellett volna állnia. A bolsevikok fő tévedésének a proletárdiktatúra kivívását tartották. Véleményük szerint mindazok a nehézségek, melyekbe a forradalom további menete során ütközött — egyenesen e „szerencsétlen hibának” voltak a következményei.

Ebben a kérdésben a lengyel szocialista baloldal egyértelműen olyan nézeteket vallott, amelyek ellentétesek voltak Kautsky, illetve a mensevikek véleményével.

Rosa Luxemburg szerint „az orosz forradalom tényleges helyzete néhány hónap eltelté után alternatív válaszút elé került: az ellenforradalom győzelme, vagy a proletárdiktatúra, Kaledin vagy Lenin (. . .) A lenini párt volt az egyetlen, amely tudatában volt a valóban forradalmi párttal szembeni követelményeknek és a kötelességeknek, és: „Minden hatalmat a proletáriátus és a parasztság kezébe! jelszóval biztosította a forradalom további előrehaladását.”⁸

Ily módon — folytatja a lengyel forradalmárnő — a bolsevikok megoldot-

⁷ K. Radek, *Rozwój socjalizmu od nauki do czynu*, Wilno, 1919. 14. o.

⁸ R. Luxemburg: *Die russische Revolution* (Az orosz forradalom), Frankfurt, 1963. 52, 54. o.

ták a „nemzet többségének” híres kérdését, mely a német szociáldemokratákat már régóta nyugtalanította.

A PPS-Baloldal vezetői azokkal polemizáltak, akik úgy gondolták, hogy „a proletárdiktatúra létrejöttének egy olyan alkalmas pillanatot kell találni, amikor a szocialista hatalom olyan erős lesz, hogy minden további nélkül egy földi paradicsomot hozhat létre a földön, s mindenkit szabadsággal, jóléttel ajándékozhat meg. Aki Oroszországban egy ilyen pillanatra várt volna, féltő, hogy ezt sohse érte volna meg, mivel a dolgok menete általában az, hogy a proletáriátus számára olyan pillanatban kínálkozik alkalom a hatalom megragadására és az ellenséges osztályok legyőzésére, amikor a politika egy általános válság felé tendál, ami meggyengíti az ellenséges osztályokat és ellenük irányítja, felfegyverzi és szokásos közömbösségből felrzza a széles néptömegeket.”

„A hatalom megragadása tehát nem csodaszer, mely eltünteti az összes eddigi gazdasági rendszerből származó rosszat, és nem is lehet ez, ugyanakkor azonban leállít minden olyan folyamatot, mely újabb katasztrófák bekövetkezésének veszélyével jár, s egyúttal megnyitja az utat a tömegek öntudata és nevelése terén elérendő nagy eredmények felé.

Az, hogy ezt a bolsevikok megértették, és kellőképp értékelték, tagadhatatlanul az ő érdemük.”⁹

Az a tény azonban, hogy a bolsevikok egy olyan országban jutottak hatalomra, melyben a parasztság döntően keresztezte útjukat, nagyszámú taktikai problémát vetett fel, melyek mind a proletárkormány agrárpolitikáját, mind pedig a kölcsönös — e két társadalmi csoport közötti — erőviszonyokat érintették.

Rosa Luxemburg a bolsevikokkal egyetértett abban, hogy a nagybirtokoknak a parasztok általi haladéktalan átvételére és felosztására vonatkozó jelszavuk „a legrövidebb, legegyszerűbb és legtömörebb megoldást jelentette, annak érdekében, hogy „a kettős célt elérjék: a nagybirtokok megsemmisítését, valamint a parasztokat a forradalmi kormány mellé állítsák a legrövidebb időn belül . . . Sajnos azonban a két oldal nagyon különvált, és a visszás az volt a dologban, hogy a parasztok által a föld közvetlen kisajátításának általában nem sok köze van a szocialista gazdálkodáshoz.”¹⁰

Rosa Luxemburgot mindenekelőtt az nyugtalanította, hogy a nagybirtokok felosztása és parcellázása a szocialista formák falusi fejlődését akadályozni fogja.¹¹ Tudjuk, hogy Julian Marchlewskinek, a lengyel szociáldemokrácia egyik vezetőjének is hasonló aggodalmai voltak.¹² Lenin érvelésé-

⁹ M. Koszutska (Wera Kostrzewa) Pisma i przemówienia, B. 1. Varsó, 1916. 242—243. o.

¹⁰ Rosa Luxemburg, Die russische Revolution (Az orosz forradalom), 55. o.

¹¹ vö.: 56—57 o.

¹² Marchlewski akkori nézeteiről, az agrárkérdésnek a proletárforradalom révén történő megoldásának lehetőségét illetően lásd: F. Tych, H. Schumacher, Julian Marchlewski-Karski, Berlin, 1967. 297—298. o.

re is emlékezünk, aki a vele polemizálóknak azt válaszolta, hogy ebben az esetben a gazdasági célokat a politikai céloknak kell alárendelni — azaz a proletárforradalom győzelmének, még akkor is, ha az átmenetileg a termelési formákban történő visszalépéshez vezetne.

Ez volt az az elkerülhetetlen ár, melybe a proletáriátusnak egy olyan országban történő hatalomátvétele került, ahol a lakosság túlnyomórészt a parasztságból tevődött össze.

Rosa Luxemburg azonban messzebbre ment, mint Marchlewski, aki elsősorban a negatív gazdasági következményeit látta annak, ha a progresszívebb mezőgazdasági nagyvállalatról — melyet társadalmasítani kellett volna — a magánjellegű kisüzemi gazdálkodásra térnek át. Rosa Luxemburg ezeknek az intézkedéseknek a politikai következményeit is számításba vette. Azon a véleményen volt, hogy most, miután a parasztok megkapták a földet, „a földbirtokos parasztság hatalmasra nőtt és erős tömege” minden egyes szocialista társadalmasítással szembenáll, és újonnan szerzett tulajdonát minden szocialista kísérlettel szemben tüzzel-vassal védeni fogja.”

„A lenini agrárreform vidéken új hatalmas ellenséges népréteget teremtett, akiknek ellenállása sokkal veszélyesebb és erősebb lesz, mint bármilyen nagybirtokosé volt.”¹³

Maria Koszutska, a PPS-Baloldal ideológusa ebben a kérdésben sokkal közelebb állt a lenini állásponthoz. Rosa Luxemburggal egyetértett abban, hogy „a földek felparcellázása természetesen nem szocializmus”, de azon a nézeten volt ugyanakkor, hogy a bolsevik reform csak „látszólag kanyarodott el a szocializmustól,” mivel „a nagybirtokos rendszernek a reakció eme oroszországi támaszpontjának megsemmisítése történelmi szükségszerűség volt, és egyúttal további fejlődésének (a forradaloménak) feltétele, a föld felosztása tehát nemcsak a szocialista hatalomnak volt az ára, de ára magának a forradalomnak is.”¹⁴

Azok között a kérdések között, melyek a lengyel szocialista baloldal táborában a bolsevikok taktikájára vonatkozó bírálatként szerepeltek, volt egy, melyet az SDKPiL sajtó — sem közvetlenül, sem közvetve — nem érintett, amely azonban a legerősebb nyugtalanságot keltette mind Rosa Luxemburgban, mind pedig a PPS-Baloldal sajtójában. Egy olyan kérdéskomplexumról van szó, mely a *bolsevikok hatalom-gyakorlási formáival* függ össze, a *demokrácia és diktatúra* kérdéseivel, s az ezzel kapcsolatos *forradalmi terror tárgy-körével*. Rosa Luxemburg szemére vetette a bolsevikoknak, hogy a kormányzás demokratikus formáitól eltértek, és elvetették azokat a képviselő testületeket, melyeket az általános választások során hoztak létre, megszüntették a sajtó- és gyülekezési szabadságot, s eltúlozták a forradalmi terrort.¹⁵

¹³ Rosa Luxemburg, op. cit. 58—59. o.

¹⁴ M. Koszutska, Pisma i przemowienia, 244. o.

¹⁵ Rosa Luxemburg, op. cit. 62—78. o.

Amikor Rosa Luxemburg megállapította, hogy a bolsevikok szembeállítják a diktatúrát a demokráciával¹⁶, egyúttal kihangsúlyozta, hogy nem a polgári demokráciához való visszatérésről van szó, hanem arról, hogy egy újfajta népi demokratikus formát kell teremteni. Vázlataiban azonban azt nem vizsgálja, hogy a munkás tanácsok milyen mértékben képviselik a demokrácia ezen új, általa előírt formáit.

„A proletariátus történelmi feladata az, ha hatalomra kerül — írja —, hogy a polgári demokrácia helyére szocialista demokráciát teremtsen, s nem mindenfajta demokrácia megszüntetése. A szocialista demokrácia azonban nem az ígélet földjénél kezdődik, amikor a szocialista gazdaság alapjait már lerakták, mint a derék népnek szánt kész karácsonyi ajándék. A szocialista demokrácia mindjárt a szocialista párt általi hatalomátvétel pillanatában kezdődik. Ez nem más, mint a proletariátus diktatúrája.” (. . .) „Ennek a diktatúrának azonban az *osztály*, és nem az osztály nevében vezető kisebbség, művének kell lennie, azaz lépésről lépésre a tömegek aktív részvételéből kell következnie a tömegek közvetlen befolyása alatt kell állnia, a teljes nyilvánosság kell, hogy ellenőrzést gyakoroljon fölötte, s a néptömegek növekvő politikai iskolázottságából kell folynia.”¹⁷

Vizsgálódásaiban Rosa Luxemburg igyekszik azokat az objektív okokat vizsgálni, melyek véleménye szerint a bolsevik taktikát deformálták. Azt a nézetet vallja, hogy az általa bírált negatív jelenségek semmiképp sem tudhatók be a bolsevikok „rosszakaratának”, hanem „a világháború, a német megszállás és az azzal kapcsolatos összes abnormális jelenség rettenetes kényszerével” magyarázhatók, „melyek a legjobb szándékkal és a legszebb elképzeléssel véghezvitt szocialista politikát is el kell, hogy torzítsák.”¹⁸

Jellemző, hogy az SDKPiL vezető képviselői, akik Oroszországban éltek — eltérően az oroszországi PPS-Baloldaltól — nem kifogásoltak semmit a proletariátus diktatúrájának oroszországi gyakorlása módjában és menetében. Megállapították, hogy az orosz proletariátusnak jogában áll forradalmi terrort alkalmazni, mivel „a diktatúra egy uralkodási forma, mellyel egyik osztály akaratát korlátlanul érvényesíti a többi osztályon.”¹⁹

A szovjet kormány által életrehívott azon intézmény élén, mely hivatva volt a forradalom ellenségeivel szemben megtorlást alkalmazni — az Ellenforradalom és Szabotázs Elleni Harc Rendkívüli Bizottsága, az úgynevezett CSEKA élén — egyébként, mint tudjuk, az SDKPiL egyik kiváló egyénisége, 1899. óta vezetője — állt Feliks Dzierzynski. Ismert volt azoknak a lengyeleknek — főleg SDKPiL tagoknak — nagy száma, akik a CSEKA szervezetben — alacsonyabb, vagy magasabb beosztásban dolgoztak.

¹⁶ Rosa Luxemburg, op. cit. 75. o.

¹⁷ Ugyanott, 78. o.

¹⁸ Rosa Luxemburg, op. cit. 78. o.

¹⁹ Radek, op. cit. 18. o.

Ha az SDKPiL oroszországi képviselői, vagy legalábbis jelentős részük nem értett egyet ebben az időben Lenin taktikájával, az leginkább a *breszt-litovszki békére* vonatkozott, melyet a Szovjetunió az imperialista német kormánnyal kötött. Erre a kérdésre úgy tekintettek, mint az októberi forradalomnak az elszigetelődésből való kiújtával a további fejlődés perspektíváival kapcsolatos kérdéskomplexumok részére.

A breszt-litovszki kérdésnek egyébként előzetes története volt. Mint ismeretes, a bolsevikok a hatalom megragadása után röviddel nemcsak a népekhez fordultak békefelhívással, hanem felszólították a háborút viselő *kormányokat* is, hogy kezdjenek béketárgyalásokat. Éppen ez, az imperialista kormányok felé irányított felhívás volt az, amit a nemzetközi munkásmozgalom forradalmi baloldalának egy része, köztük az orosz kommunisták egy része is bírált. Kétséges, hogy forradalmárokhoz illő-e bármilyen formában is az imperialista kormányokkal paktálni — s ez a kétség egyébként az elkövetkező években „baloldaliság a kommunizmus gyermekbetegsége” jellegzetes szimptomájává vált. Az SDKPiL vezetőinek jelentős része is kivette részét ebből a betegségből.

Ne felejtsük el, hogy az SDKPiL vezető szervei az oroszországi, s részben a lengyelországi szervezet vezetői is egyértelműen rokonszenveztek a bolsevik párt úgynevezett „baloldali kommunistáinak” álláspontjával (Bucharin, Piatakov, Radek, Urickij stb.), tehát azokkal, akik Leninnek a breszt-litovszki tárgyalások mielőbbi befejezésére irányuló terveivel szemben ellenzéki álláspontot képviseltek.

A „baloldali kommunisták” egyrészt tagadták a szocializmus felépítésének lehetőségét egy országban, különösképp pedig egy olyan országban, mint Oroszország, ahol a parasztság alkotja a lakosság túlnyomó többségét, másrészt azt képviselték, hogy a proletárdiktatúra oroszországi fenntartásának csak akkor van perspektívája, ha a közeli jövőben Nyugat-Európában is győz a proletárforradalom.

Ezt az álláspontot — sok hasonlósága ellenére — sem szabad Trockij állásfoglalásával azonosítani, aki — éppen az imperialista Németországgal kötött békeszerződés ellen harcolva — azt a jelszót tűzte ki: „Sem béke, sem háború”, és aki, ellentétben az 1918. február 10-i lenini irányvonallal, félbeszakította a breszt-litovszki béketárgyalásokat, mely a német csapatok azonnali offenzívájához vezetett. Ezen offenzíva során a német horda mélyen előrenyomult keletre. Azok a feltételek, melyek alapján végülis 1918. március 3-án megkötötték a békét, összehasonlíthatatlanul kedvezőtlenebbek voltak Szovjetoroszország számára, mint azok, melyeket a breszti tárgyalások első fázisában megjelöltek.

Így a lenini állásponttal szembeni oppozíció, mind területileg, mind katonailag és erkölcsileg nagy veszteségeket jelentett Szovjetoroszországra nézve; Lenin állásfoglalásából kitűnt, tisztában van azzal, hogy szükséges

az imperialista Németországgal való békekötés, mivel magának a szovjet-hatalomnak a léte függött ettől.

A breszt-litovszki békének a szovjet kormány által történt 1918 elejei aláírása kétségtelenül bizonyos *válságot* okozott a lengyelországi szocialista baloldal politikai hangulatában. Ennek a sajátos válságnak alapvetően négy oka volt:

— megmutatkozott az, hogy a világ első proletárforradalma — várakozásuk ellenére — külső kihatásaiban nem volt olyan dinamikus, hogy azonnal, mint ahogy ezt a nagy francia forradalom tette, átvigye a forradalmat egész Európára. Breszt-litovszk tudatosította a lengyel forradalmárok számára annak tragikus következményeit, hogy a nyugat-európai proletáriátus még nem adta meg a döntő választ az Októberi Forradalomra;

— a breszt-litovszki békeszerződés megkötése ugyanakkor megmutatta, hogy az októberi forradalom *belsőleg* sem volt még képes elég erőt megmozgatni ahhoz, hogy a német támadást visszaverje, hogy a túlnyomóan parasztokból álló katonák tömegeinél észlelt kimerülés nagyobb volt, mint az első proletár-állam forradalmi eredményei effektív megvédésére irányuló jószándék; hogy ez a feladat mindenek előtt a forradalmi élcsapatra hárult; tartottak attól, hogy a hadseregnek a breszt-litovszki események során olyan egyértelműen szembetűnő paraszti jellege, ez a „paraszti Oroszország” nehogy olyan tényezőként hasson, mely a forradalom leverését eredményezi.

Az a tény, hogy egy proletár kormány egyáltalán arra kényszerült, hogy az imperialista német kormánnyal tárgyaljon, s méghozzá a gyengébb fél szerepében, s szükségképpen olyan kedvezőtlen, a forradalmárok szempontjából bizonyos fokig lealacsonyító feltételeket kellett, hogy elfogadjon, egy sor különbözőképpen megfogalmazott kétséget hozott napvilágra; — a breszt-litovszki szerződés megkötése továbbra is kiszolgáltatta a lengyel proletáriátust a német megszállóknak, e perctől fogva a lengyel munkásokat már „legálisan” egy a német csapatokból álló válaszfal választotta el a forradalmi Oroszországtól az egyezmény alapján, s így megkönnyítette a lengyel burzsoázia számára a hatalom megszerzését. Ezenkívül a németeknek az ukrán ellenforradalmárokkal aláírt breszt-litovszki egyezménye a chelmi területnek Lengyelországtól való leválasztásához és a polgári Ukrajnának történő kiszolgáltatásához vezetett. Chelm Lengyelországot a forradalmi Oroszországtól ékként választotta el.

A breszt-litovszki békével kapcsolatos kritikus állásfoglalás tehát általában véve abból a tényből fakadt, hogy a lengyel szocialista baloldal az orosz forradalomhoz fűzött nagy reményeit arra alapozta, hogy azt az *európai* forradalmak kezdetének tekintette. A békeszerződés pedig a forradalmat némiképp visszaszorította Oroszország belső területére, egyfajta egészségügyi zárlatot jelentett, mely Oroszországot Európa többi részétől elválasztotta.

Az SDKPiL képviselői — hasonlóan az oroszországi „baloldali kommunistákhoz” — azt a nézetet képviselték, hogy „ahogy a forradalom a cárizmust nem katonai módszerekkel, nem csapataival döntötte meg, hanem azáltal, hogy ezeket a csapatokat megnyerte magának”,²⁰ a német csapatokkal is hasonlóképpen kell eljárni. A német katonák előreküldése — gondolták — Oroszország forradalmi népe ellen az agresszív hadsereg bomlásához vezetne, és meggyorsítaná a forradalmat magában Németországban is. Paradox módon azt vallották, hogy nem ártana, ha a német horda előrenyomulna Oroszországba. Mi több, elhitették azt is, hogy az a helyzet, melyben a német katona olyan helyzetbe kerülne, hogy kénytelen az orosz forradalmat letiporni, valamint ennek a remélt „nevelő” hatása, sokkal kedvezőbb lenne a forradalom számára, mint az imperialista kormánnyal kötendő békeszerződés aláírása. Jellemző volt, hogy a PPS-Baloldal polemizált a breszt-litovszki szerződést az SDKPiL oldaláról ért kritikával. Konkrétan az SDKPiL „Breszti rajtaütés után” c. brosuráját bírálta. Ezzel arra a tényre irányította a figyelmet, hogy a bolsevikok, ha e broszúra szerzőjének tanácsaira hallgattak volna, és nem írták volna alá a békeszerződést a német kormánnyal, hanem engedték volna a császári sereget Oroszország belsejébe behatolni, azzal számolva, hogy a német katonák végülis engednek a forradalom szellemének, nemcsak „áldozatok millióit és vértengert kényszerítettek volna a forradalmi Oroszországra”, hanem „magát a forradalom életképességét is veszélyeztették volna.”²¹

A breszt-litovszki kérdés megoldása a német kormánnyal történt szerződéskötés ellenfelei számára nem magában Oroszország helyzetében keresendő, hanem a forradalmi Oroszországnak az európai proletáriátusra gyakorolt hatásában.

A főcél az volt, hogy a forradalmat egész Európában kiterjesszék, és a lengyel forradalmi baloldal meg volt győződve arról, hogy ennek a főcélnek alá kell rendelni az egész oroszországi taktikát, mivel az októberi forradalom, ha elszigetelt marad, nem képes életben maradni. Ezért tűnt nekik is úgy, hogy a német katonáknak az 1918-as Oroszországba való bevonulása során történő forradalmasítása sokkal fontosabb, mint az, hogy a forradalmi Oroszország e bevonulás során milyen vereséget szenved.

A lengyel szocialista baloldal köreiben uralkodtak azok a nézetek, hogy „a szocialista forradalom győztesen csak az egész kontinensen történő kibontakozásával jöhetne létre”. „Megindulni bármely országban” képes,²² ha a győzelemhez szükséges feltételek létrejönnek, azonban csak akkor tud hosszabb ideig hatalmon maradni, ha a többi országban kitörő forradalmak segítségére sietnek.

²⁰ Revolution und Krieg (Forradalom és háború), 2. sz. A breszti rajtaütés után — Varsó, 1918. március, 7. o.

²¹ A forradalmi háború „Robotnik”, 1918. IV. 239. sz.

²² K. Radek, Die Entwicklung des Sozialismus von der Wissenschaft zur Tat (A szocializmus fejlődése a tudománytól a tettekig). 17. o.

Ugyanazt a gondolatot találjuk meg Rosa Luxemburnál is: „Oroszországban a kérdést csak felvetették. Megoldani azonban Oroszországban nem tudták.” Az a tény azonban, hogy a proletárharc kérdése a szocializmus elnyerésére gyakorlatilag „felvetődött”, „a proletariátus cselekvőképességének, a gyűlölet erejének, a szocializmus hatalmának megszerzésére irányuló váagnak” a mozgósítása az, amit Rosa Luxemburg azoknak a bolsevikoknak a maradandó érdemeként ír fel, akik elsőként „mutattak példát a világ proletariátusának”.

„Ez a bolsevik-politika lényege és maradandó vonása — írja. Ennek értelmében övék az a halhatatlan történelmi érdem, hogy a politikai hatalom megszerzésével és a szocializmus megvalósításának gyakorlati problémái napi-rendre tűzésével felállítva a nemzetközi proletariátus úttörői voltak és hogy világnézetekben előrelendítették a tőke és a munka közötti összecsapást. Oroszországban a problémát csak felállítani lehetett. Nem lehetett Oroszországban megoldani. És ebben az értelemben a jövő mindenütt a „bolsevizmusé”.²³

A breszt-litovszki esemény utáni válsághangulat alapjában véve csak 1918 nyarán kezd lassanként a lengyel szocialista baloldal soraiban alábbhagyni. Világossá vált, hogy a forradalom semmi esetre sem volt lehanyaglóban, hanem éppen ellenkezőleg, visszaverte a külső és belső ellenforradalmakat, hogy a Vörös Hadsereg jellegét egyre kevésbé határozzák meg a háborútól elcsigázott parasztok, hanem inkább a forradalmi erők, amelyek lankadatlan kedvvel és áldozatkészséggel, és, ami még fontosabb volt, sikerrel harcoltak a „fehér” hadsereg ellen, amelyet a koalíció katonailag aktívan támogatott, jóllehet a nyugat-európai forradalom nem sietett az orosz proletariátus segítségére.

Azok a remények, hogy az európai forradalmak az orosz kiindulópontonra támaszkodva fejlődnek, hogy az októberi forradalom elszigeteltsége gyorsan megszűnik, 1918-ban egyértelműen felelevenedtek. A forradalmi hangulatnak egész Európában, mindenekelőtt azonban Németországban és Ausztriában tapasztalt hatalmas növekedése, a fokozódó forradalmi nyugtalanság lengyelországban egy közeli fellendülésre engedtek következtetni.

A szocialista Európa gondolatának közeli megvalósításába vetett hit a lengyel szocialista baloldal állásfoglalását is meghatározta a kialakuló polgári lengyel állammal szemben.

Egy olyan helyzetben, amelyben a politikai alternatívák — véleményük szerint a következőképp alakulnak: vagy bezárkózni egy olyan államban a lengyel burzsoáziával, amelynek alapvető belpolitikai funkciója az lenne, hogy a kapitalista társadalmi rendet fenntartsa, miközben a legfontosabb külpolitikai funkciója lenne, hogy „védőbástyát” képezzen a kapitalista Európa számára a „vörös” Oroszországgal szemben, vagy pedig az első forradalmi országhoz csatlakozni, és azzal együtt a proletárok európai győzelmé-

²³ Luxemburg: Die russische Revolution — Az orosz forradalom, 80 o.

ért harcolni — ebben a helyzetben tehát a lengyel szocialista baloldal e második megoldás mellett dönt. Egy polgári lengyel állam alakítása a forradalmi Európában a lengyel szocialista baloldal számára a lengyel és a nemzetközi proletáriátus társadalmi érdekeivel éppúgy ellenmondónak tűnt, mint anakronisztikusnak.

Tehát, — a nemzetközi, az európai forradalom nevében — harc a szerves egységért, a lengyel területek és az orosz forradalom szerves összekapcsolásáért.

Azt a jelszót, hogy „Egység a forradalmi Oroszországgal”, amelyet az SDKPiL hirdetett meg,²⁴ a PPS-Baloldal is hamarosan magáévá tett, az első szakasza lett volna a forradalmi Európával létrehozandó egység megvalósításának.

Azon a véleményen voltak, hogy a lengyel nép nemzeti függetlenségkövetelését sokkal tökéletesebben lehetne kielégíteni az európai szocialista népek szabad családjában, ahol ismeretlen lenne az államhatár, vagy a nemzeti diszkrimináció, éppúgy, mint az egyik népnek a másik feletti uralma, vagy a másik felett álló hegemoniája, mint egy független polgári államban. E nemzeti kérdésnek forradalmi úton történő megoldására vonatkozó nézetek lényegét az 1918 novemberében üléselő SDKPiL pártterkekezlete határozatban foglalta össze: „Az orosz proletáriátus diktatúrája (Lengyelország) felosztásának politikáját levette a napirendről. A német proletáriátus diktatúrája is kiküszöböli a nemzeti konfliktusokat. Ott, ahol a szocialista proletáriátus diktatúrája uralkodik, minden nép szabad! Az Oroszországi Szocialista Köztársaság és őt követve Németország szocialista köztársasága nemcsak a proletáriátust, hanem vele együtt Lengyelországot és az egész emberiséget felszabadítja.”²⁵

Lengyelország függetlenségére vonatkozó nézeteivel a szocialista baloldal az országban teljesen elszigetelődött, és nem sikerült neki a munkásosztály többségét, s mégkevésbé a nép többi rétegeit megnyerni magának — mint azt egyrészt az 1916/1917-es önkormányzati választások eredményei, másrészt pedig az 1919. eleji választások bizonyítják. Rosa Luxemburg írásaiban ezért az orosz forradalmat illeti bíráló szavakkal, mert gyakorlatilag a népeknek az önrendelkezési jogát éppúgy, mint az elszakadáshoz való jogát kihirdették. Így hirtelen végetért az érdeklődése a kormány demokratikus normáit illetően, amelynek hiányát pedig oly élesen rőtta fel a bolsevik taktika hibájaként.

Rosa Luxemburg nézetét azzal indokolta meg, hogy gyakorlatilag mindazokban az államokban, amelyek korábban az Orosz Birodalomhoz tartoztak — így Finnországban, Ukrajnában, Litvániában, a balti államokban és Lengyelországban az önrendelkezéshez való jogot a burzsoázia hegemoniája alatt

²⁴ Imperializmus és függetlenség, „Robotnik” 1918. IV. 239. sz.

²⁵ SDKPiL, Mat. i. Dok. 1914–1918, 322. o.

valósítják meg. Az pedig az önrendelkezés jogát „ellenforradalmi osztálypolitikája eszközévé formálta át.”²⁶

A proletáriátus ereje — fordult Rose Luxemburg a bolsevikokhoz — egységében rejlik. Addig, amíg Lengyelország, Finnország, Ukrajna, Lettország proletáriátusa az orosz proletáriátussal együtt tört előre, mint például 1905-ben, mozgalmának hatóereje valóban nagy volt, amint azonban sor került az erők szétszóródására, minden országban megnőtt a burzsoázia befolyása.

Milyen volt a lengyel szocialista baloldal álláspontja Lengyelországban és Oroszországban Rosa Luxemburg nézeteivel kapcsolatosan?

Jóllehet az SDKPiL akkoriban néhány programmagyarázatában (többek között a breszt-litovszki tárgyalások idején) formálisan elfogadta a népek önrendelkezésének jelszavát, gyakorlatban mégis, a PPS-Baloldallal,²⁷ majd később a közösen megalapított KPRP-ben e jelszó helyett a proletáriátus és a dolgozó tömegek forradalmi önrendelkezésének jelszavát hirdette²⁸

A PPS-Baloldal az önrendelkezési jogra vonatkozó jelszó helyességét — Rosa Luxemburgtól eltérően — nem általánosságban véve tette kérdésessé. Ellenkezőleg, azt a nézetet vallotta, hogy „az a proletáriátus, amely sok nemzetiségű államban ragadja magához a hatalmat, természetesen nem helyezkedhet arra az álláspontra, hogy az állam egyes alkotórészeinek és az ott élő népeknek kényszerűen kell hozzá alkalmazkodniuk.”²⁹

A gyakorlati, politikai megoldásokban azt az álláspontot képviselte, hogy azon országok proletáriátusa, amelyeknek az októberi forradalom az önrendelkezési jogot megadta, ne éljen azzal, mivel az nem áll osztályérdekében. Mivel „a függetlenség gondolata (. . .), amelyre a múltban oly sok hősi tett és nemes ösztönzés épült, idők folyamán az imperialisták kezében saját antitézisükké alakult át”, s ez jelenleg a dolgozó tömegeknek a burzsoázia általi kizsákmányolására szolgál.³⁰ A függetlenség jelszava — állapítja meg a PPS-Baloldal lapja — a burzsoázia kezében eszköz lett, amely „elszakítja a szolga sorban élő népeket a szabadság gyújtópontjától, az orosz forradalomtól.”³¹

Ezen a ponton tehát egyezett ez az érvelés azzal, amit Rosa Luxemburg a bolsevikok elleni polemiájában kifejtett.

Ismeretes, hogy Lenin határozottan ellene volt annak, hogy a „népek önrendelkezése” jelszó helyett a „dolgozó tömegek önrendelkezése” álljon. 1919 márciusában pedig az RKP(b) VIII. Kongresszusán konkrétan kimondta, hogy lengyel feltételek mellett ez megengedhetetlen, mivel egy ilyen álláspont ahelyett, hogy alapjában véve meggyorsítaná a társadalmi differenciálódás fo-

²⁶ R. Luxemburg: Die russische Revolution (Az orosz forradalom) 61–62. o.

²⁷ lásd: Imperializmus és függetlenség, „Robotnik”, 1918. IV. 239. sz.

²⁸ Egy ilyen álláspontot foglalt el az SDKPiL 1918. januári országos pártértekezlete, lásd: Narada krajowa SDKPiL, Czerwony Sztandar 1918. IX., 192. sz.

²⁹ Niepodległość — usamodzielnienie — samookreślenie, Robotnik, 1918. IX. 240. sz.

³⁰ Imperialismus und Unabhängigkeit (Imperializmus és függetlenség), Robotnik, 1918. IX. 240. sz.

³¹ Niepodległość-usamodzielnienie-samookreślenie, „Robotnik”, 1918. IX. 240. sz.

lyamatát, még akadályozza is azt. 1918 novemberében lengyel területen lehetőség nyílt a stratégia és taktika e kulcskérdéseinek a politikai gyakorlattal való konfrontációjára. Európa politikai térképén akkoriban új változások álltak küszöbön.

Midőn az SDKPiL vezetősége 1918 november elején egy lángoló felhívásban köszöntötte az októberi forradalom első évfordulóját, már tudott olyan eredményekre hivatkozni, amelyek a lengyel forradalmi baloldal fellépését — az európai forradalomhoz való csatlakozását — látszottak igazolni: „Bulgária munkásai és parasztjai felemelkedtek, és lerázták béklyóikat, mint tűzcsóva rohan a forradalom Szibérián, Ausztrián, Magyarországon át. Fél Európát lángtenger borítja. Még görcsösen ragaszkodik a burzsoázia a hatalomhoz, még megkísérli a munkástömegeket feltartani és ámítani, még kísérletet tesz egységének megbontására a cseh, magyar, horvát, német függetlenség ámító jelszavainak segítségével. Hiába. A forradalom úgy szélesedik, mint egy tűzfolyam, semilyen erő nem képes már feltartani (. . .) A mai nap a nemzetközi forradalmi szocializmus győzelmét fogja jelenteni”.³²

A németországi forradalom kitörésének hírére a SDKPiL és a PPS-Baloldal vezetősége kitűzte a közvetlen cselekvés jelszavát (a dąbrowai szénmedencében ezt a jelszót már korábban, november első napjaiban kihirdették.) Kiáltványban fordultak a néphez, kövesse az orosz proletáriátus példáját, alakítsanak tanácsokat és ragadják meg az országban a hatalmat.

Úgy vélték, hogy a forradalmi Oroszországban a proletáriátus hatalmának gyakorlására kialakított forma a munkásküldöttek tanácsai az általános érvényű, míg a parlament, a polgári demokráciának e politikai terméke nem képes sem arra, hogy a hatalomnak a proletárok által történő átvételét elősegítse, sem pedig, hogy annak gyakorlását megkönnyítse. Empirikus bizonyítékként szolgált az a tény, hogy „a világ minden parlamentje polgári többségű.”³³

A lengyel forradalmi baloldal megpróbált az orosz forradalom tapasztalataiból tanulságokat levonni a népi hatalmi szervekre vonatkozóan: nem alkotmányozó gyűlés és parlament, hanem kizárólag küldöttek tanácsai.

Az a széles mozgalom amelynek során Lengyelországban létrehozták a munkásküldöttek tanácsait, amelyeknek a további harc szerves támaszpontjaivá kellett válniuk nem vezetett mégsem a hatalomnak a tanácsok által történő átvételéhez. A munkásosztály erői ebben a — lengyel birtokos osztályokkal történt — döntő szembekerülésében még túl gyengének bizonyultak, hogy biztosítsák a győzelem kivívását. Kétségtelenül kedvezően hatott ebben az esetben a birtokos osztályok részére a munkásosztályok széles tömegeinek politikai irányvesztése, amely összefüggött azzal, hogy a lengyel állam első

³² A munkások 1917. XI. 7-i győzelme évfordulójára — 1918 XI. 7. Az SDKPiL kiáltványa, Varsó, o. D. (1918. XI. 8. SDKPiL) 307—308. o.: Mat. i. Dok.

³³ Rady Delegatów robotniczych, „Nasza Trybuna” 1918. XI. 29. 3. sz.

két kormányát — a Daszynski és Moraczewski kormányt — szocialisták alakították. Könnyű volt így a munkásosztályban azt az illúziót kelteni, hogy a munkásosztály veszi át a hatalmat. Mikor azonban néhány héttel később a Moraczewski kormány önkéntesen visszalépett, és a nyíltan polgári kabinettet Paderewski foglalta el, már túl késő volt ahhoz, hogy az uralkodó osztályoktól elvegyék a hatalmat, annál is inkább, mivel ezek már 1916 végétől kezdve felkészültek a hatalom átvételére.

A lakosság túlnyomó része egy független lengyel állam létrehozására törekedett, és még semmiesetre sem volt olyan érett, hogy a forradalmi baloldalt a szocialista Európáért folytatott harcában követni tudta volna. Ez a körülmény a lengyelországi helyzet további fejlődését döntő mértékben befolyásolta.

J. Marchlewski, aki ezzel valószínűleg nemcsak saját gondolatát fejezte ki, a következő jelenségekben kereste ennek a helyzetnek az okait: először is a munkásosztály nagy szétszórtsága Lengyelországban 1918 végén és 1919 elején: a lengyel proletariátus nagy része éppen ebben az időben — a kitelepítések, kiűritések és mozgósítások következtében — egyszerűen fizikailag nem volt jelen hazájában; másodsor — és itt Marchlewski gondolata talán realisabb volt, mint a többi kommunista vezetőé — a nemzeti jelszavak ebben az esetben igen nagy szerepet játszottak: „egyelőre az az öröm, amelyet az idegen uralkodás megsemmisülése felett éreztek, visszaszorította az osztálytudatot.”³⁴

1918 november végén a lengyel szocialista baloldal abban a mély meggyőződésben élt, hogy a proletariátus németországi győzelme a legközelebbi időkre várható.

Adolf Warski, az SDKPiL és a KPRP egyik alapítója „A szocialista forradalmon kívül semmi más” jelszót bíráló állásfoglalásával 1918 végére s a rákövetkező hónapokban még meglehetősen egyedül maradt.

Az SDKPiL — írja Warski 1918. decemberében — büszke arra, hogy most, miután létrejött a független lengyel állam, még mindig nem ismer el a szocialista forradalmon kívül semmilyen átmeneti időszakot: „Semmi, csak a szocialista forradalom”. De a „Semmi más, mint a szocialista forradalom” politikai irányvonal szabadalma nem a mi pártunk kezében van, hanem az anarchistáknál.”³⁵

A lengyel szocialista baloldal képviselői ebben az időszakban meg voltak győződve arról, hogy a kapitalizmusnak már semmiféle fejlődéshez szükséges tartalékai nincsenek, sőt továbbmenve, hogy nem képes egyáltalán a világháború utáni felfordulását átvészelni.

³⁴ J. B. Marchlewski, Rosja proletariacka a Polska burzuazyjna, Moszkva — Szmolenszk — Petrográd, 1921. 5. o.

³⁵ A. Warski Nieh żyje zjednoczenie! „Nasza Trybuna” 1918. XII. 13. kinyomtatva: A. Warski, Wybór pism is przemówien, I. kötet, 9—10. o.

1918 november—decemberében érte el a forradalmi hullám tetőpontját Lengyelországban, és erre alapozódott a lengyel szocialista baloldalon az a hit, hogy az elkövetkező időt a munkásosztály hatalomátvétele fogja eldönteni. Ilyen háttér mellett következik be az SDKPiL és a PPS-Baloldal szoros ideológiai konszolidációja, valamint 1918. december közepén a Lengyelországi Kommunista Munkáspárt megalapítása, amely pártban az előző kettő egyesül.

Az SDKPiL és a PPS-Baloldal egyesülése, valamint a Lengyelországi Kommunista Munkáspárt megalakulása a párt vezető tagsága többségében élő azon meggyőződés hatására történt, hogy a kapitalizmus napjai meg vannak számlálva és annak ellenére, hogy 1918. november 11-én megalakult a független lengyel állam — már csak hetek, ill. hónapok kérdése, mikor következik be az európai munkások döntő harca a burzsoázia ellen. Ennek értelmében fogalmazták meg a programszerű felhívást „A Lengyelországi proletáriátushoz”, amelyet a KPRP alakuló kongresszusa tett közzé.

Az orosz munkások példája alapján közvetlen „harcra hív a proletariátus diktatúrájáért, a szocialista forradalomért. A forradalmi internacionálé egyik osztagaként egyesülünk, döntő harcra.”³⁶

A felhívásban ismét találkozunk azzal a gondolattal, hogy az oroszországi forradalom nem egy elszigetelt ország forradalma, hanem a világforradalomnak csupán egy töredéke.

1918. december közepén tehát a proletárforradalom programja még mindig csak a pillanatnyi helyzet programja volt. Ez a helyzet kb. 1919 tavaszának kezdetéig tartott. Már az 1919-i párttanács februári ülése elég bizakodóan tekintette az októberi forradalom közeli, elszigeteltségéből való, kitörésének perspektíváit. Még mindig számítottak a német forradalomra.

A németországi helyzet megítélése következtében nem vetette el a konferencia azt a gondolatot, hogy a lengyelországi proletáriátusnak hatalmi harcához az orosz munkások nyújtsanak fegyveres segítséget.

Ebben a kérdésben azonban a párt nézetei messze nem voltak egységesek. A lengyel vezető kommunistáknak különösen az a része, amely Oroszországban tartózkodott, J. Leszczynski-vel, Lenski-vel az élén hajlott a forradalmi háború eszméje felé. Julian Marchlewski semmiesetre sem tartott a KPRP csoportok oroszországi minszki 1919. július 9-i, Központi Végrehajtó Bizottság ülésén a résztvevők többségével, mikor a lengyel kormánnyal folytatott béketárgyalások ellenfeleit „arra emlékeztette, hogy Lenin jelenleg azon az állásponton van, hogy fegyveres erővel nem lehet — a nép kívánsága ellenére — a kommunista társadalmat megvalósítani . . .” (Marchlewski) rámutatott, hogy a Vörös Hadsereg Lengyelországba való bevonulása a lengyelországi kommunizmus számára hátrányos következményekkel járna.”³⁷

³⁶ A KPRP-csoportok ZEK ülésének jegyzőkönyve Oroszország AZHP 397/1-1 k.-KVB 41/a 39. o-ról).

³⁷ Lengyelország proletariátusához, 1918. XII. Gromada

Egy forradalmi háború kérdése, egy olyan háborúé, amelyet a nagy francia forradalom is vezetett, néhány vezető szemében még nyitott kérdés volt: e vezetőkkel szállt szembe éppen Marchlewski.

Jellemző azonban, hogy a KPRP párttanácsának 1919 februári határozatai a lengyel állam önálló létének kérdését már nem kérdőjelezték meg és feladták „a forradalmi Oroszországgal való egyesülés” korábbi jelszavát.

Az e politikai jellegű tervezet, amelyet a lengyel kommunisták 1919. áprilisában a lengyel munkásküldöttek tervezett ülésére állítottak össze, még egy lépéssel továbbment: felállította „A város és falu munkásküldöttek tanácsának lengyel köztársasága” jelszót, amely tehát egy önálló, Szovjetoroszországtól független állam létét jelenti, mely természetesen „más köztársaságokkal” szövetséges lenne.³⁸

A Lengyel Tanácsköztársaság jelszava, azaz egy független lengyel szocialista államé, ettől az időtől kezdve sokáig szerepel a KPRP politikai arzenáljában, s a pártnak 1920. áprilisában megtartott konferenciáján ezt meg is erősítik.³⁹ Az áprilisi konferencia egyébként továbbra is optimizmussal telített, ami az októberi forradalom elszigeteltségének — megszüntetésére irányuló perspektívákat illeti. „A proletárforradalom győzelme a közeljövőben elkerülhetetlen⁴⁰ — mondja a nyilatkozat.

Mindaddig, amíg a proletáriátus hatalomért folyó forradalmi harcának tüze Európában nem aludtak ki, amíg a küldöttek tanácsának mozgalma erőteljes volt (jóllehet 1919 februárjában már a KPRP párttanácsa rámutatott e mozgalom relatív gyengeségére Lengyelországban) — még élt a remény a KPRP tagjaiban a közeli szocialista forradalomra vonatkozóan.

1919. áprilisában összeomlottak a németországi ellenállás utolsó támaszai — Bajorország és a Ruhr-vidék, augusztus 1-én a négy hónapja fennálló Magyar Tanácsköztársaság léte végéhez ér, s a lengyelországi munkásküldött-tanácsok is széthulltak.

Úgy tűnt, hogy csak a forradalmi erők első hulláma volt ez, amelyet hamarosan követ a többi, s hogy ezek talán már magukkal hozzák a munkások győzelmét. Karl Radek elmondja emlékezéseiben, hogyan látogatta meg az SDKPiL vezető tagja és az októberi forradalom egyik aktív résztvevője, Mieczysław Broński a németországi forradalmi harcok leverése után a berlini börtönben, s hogy mindketten arra a következtetésre jutottak, hogy a forradalom következő hullámára kell most már számítani.

„Broński elvtárs — írja —, akinek sikerült engem börtönömben felkeresni, teljesen egyetértett a helyzetre vonatkozó megítéléseimmal, miszerint a (németországi) forradalom első hulláma hanyatlófélben van, és most az a

³⁸ Politikai platform-tervezet, Wyd. KPRP (1919. máj.) 4–5. o.

³⁹ W sprawach partyjnych. Wazniejsze uchwały partii od Zjazdu zjednoczeniowego w grudniu 1918 r. do konferencji partyjnej w kwietniu 1920—r. Warszawa 1920, wyd. KPRP, I. o.

⁴⁰ uo. 5. o.

feladat, hogy megszervezzék a munkásokat a következő hullám bekövetkeztéig, s hogy e célból fontos a szakszervezeteket, a vállalati bizottságokat megnyerni, a parlamentbe és az öngazgatási szervekbe behatolni.”⁴¹

Ezt az álláspontot egyébként még sokan osztották. De bárhogyan is legyen, a lengyel forradalmárok ebben az időben sokkal kevésbé optimisták ítélték meg a helyzetet, mint 1918 végén. Annál is inkább, mivel Lengyelországban 1919 januárjában, az első szejmválasztások után az államrend egyértelműen stabilizálódott.

A közeli hatalom-megragadásra vonatkozó reményeknek a „semmi más, csak a szociális forradalom” jelszónak lassanként át kellett adniuk a helyet a reálisabb nézeteknek még akkor is, ha azok programszerű megfogalmazásától és elfogadásáról még mindig tartózkodtak. De a konkrét politikai párt-agitációs munkában szükségképpen mindig több részkövetelés került előtérbe, egyre kevésbé számoltak Szovjetország elszigeteltségének közeli forradalmi felszámolásával.

E lassú, de állandó folyamatban, amelynek során feladják az októberi forradalom elszigeteltségének a közeljövőben történő megszüntetésére vonatkozó reményét, rövid megszakítást jelent a lengyel—szovjet háborúval, vagy pontosabban a nyugat felé gyorsan előretörő szovjet ellentámadással kapcsolatos intermedium 1920. nyarán.

A lengyel kommunisták véleménye azonban, — azzal kapcsolatban, hogy a Vörös Hadseregnek milyen mélyen kellett volna nyugat felé előretörni, hogy a lengyel központi területet érinteni kellett volna-e (vagy nem), s hogy egyáltalán célszerű volt-e egy forradalmi háború mint az első proletárállam elszigetelésének felszámolására irányuló eszköz — félreérthetetlenül megszegtak, hasonlóan a bolsevik párt vezetőségében tapasztalt helyzethez.

Igy tehát 1919 után a lengyel kommunistáknak az októberi forradalommal kapcsolatos magatartása egyre inkább kezd átalakulni. Gondolatban előrelépve úgy is mondhatnánk hogy az ezzel kapcsolatos összefüggések új elemei azzal magyarázhatók, hogy csak ekkor merült fel a lehetősége annak pozitív vizsgálatára, hogy a szocializmus bizonyos feltételek között egy országban is győzhet, s meg is erősödhet, konkrétan egy olyan országban is, mint Oroszország (figyelembevétel társadalmi szerkezetét). Eddig a lengyel szocialista baloldal egyáltalán nem vett figyelembe egy ilyen lehetőséget. A kérdés maga és az arra adott válasz természetesen nagy horderejű politikai következményeket vont maga után. Ez a téma azonban már nem fér bele vázlatunk kereteibe.

*

A lengyel szocialista baloldal — és később a kommunisták — történelmi szerepe — az októberi forradalom támogatása — nemcsak következetes osz-

⁴¹ K. Radek Nojabr (straniczka iz wospominanij) Krasnaja Now, 1926—IX. 1. o.

tály és internacionalista álláspontjuk kifejeződése volt, de perspektíváját tekintve Lengyelország érdekei szempontjából is politikailag igen eredményes volt. Mind akkor, mind egy negyedévszázaddal később. Akkoriban ugyanis a hatalomnak a bolsevikok által történő megtartása azt jelentette, hogy a fehér-gárdista tiszteknek minden, a lengyel terület visszaszerzésére irányuló — törekvése meghiúsul. És 25 évvel később az első szocialista ország seregei felszabadították Lengyelországot a legkegyetlenebb és legkiméetlenebb üldözők uralma alól, akikkel valaha is találkozott népünk — a hitleri fasizmus uralma alól. Az októberi forradalom országára támaszkodva sikerült az 1917—1918-as lengyel forradalmárok ideológiai követőinek elérni ezt, amit október után közvetlenül még nem lehetett elérni: a hatalomnak a szocializmus erői által történő megszerzését Lengyelországban.